

Novák Zsüliet

A mezőgazdaság szocialista kultúrája

– Elvtársak! Engedjék meg, hogy bemutassam önöknek Sallai Anna elvtársnőt, tehenészetünk képesítés nélküli üzemi népművelőjét!

Pista is kelletlenül felnézett, hogy szemügyre vegye ama bizonyos Sallai Anna elvtársnőt. De a lehetőséget, hogy villára támasztott kézzel szemlélődjön, sokkal többre értékelte. Az elvtársnő, tőle elvárható módon, zavarban volt. Valahonnan került számára egy láthatóan igen nagyméretű gumicsizma is, illetve szabad munkaköpeny híján valamiféle nagymamás nejlonotthonka. Pista hallott már az efféle üzemi népművelőkről. Bizonyos mértékben megnyugtatta, hogy talán nem is kell mindig minden szavára vigyázni a többiek előtt, másrészt nehéz volt erre a pici, alig húszéves, piszkosszőke hajú lányra úgy tekintenie, mint valamely veszélyes agitátorra.

– Továbbá örömmel tolmácsolom a Megyei Művelődési Központ meghívását, amelyben a Magyar–Mongol Barátság Termelőségvetkezet dolgozóit idén első alkalommal invitálják A mezőgazdaság szocialista kultúrája elnevezésű irodalmi vetélkedőjükre. A meghívást köszönettel elfogadtuk. További jó munkát és sikeres felkészülést kívánok! – hadarta el az elnök, és viharos gyorsasággal azonmód lépett is ki az istállóból, vélhetően bokros teendőit tovább intézni, az értetlenkedő hangokat pedig előrelátóan nem meghallani. A képesítés nélküli üzemi népművelő csak álldogált szerencsétlenül, egy-egy öblös mú kíséretében. Lassú, takarékos mozdulatokkal újrakezdték az emberek a munkát. Néhány perc múlva diszkrét szipogással Sallai Anna is távozott.

1956 tavasza is úgy kezdődött, ahogyan minden tavasznak kezdődnie kell. Zöldbe és virágba borult a tehenészet. A Magyar–Mongol Barátság Termelőségvetkezet részeként a mezőtúri Harkányi-kúriában kapott helyet. A majorság területén az államosításkor egy nagy és egy kis magtár, egy tehenistálló, két pajta, néhány cselédlakássor, három sertésól, két műhely is állt a főépület mellett. A földszintes, téglalap alapú kúriában alakították ki a földműves-szövetkezet raktárát. A tehenistálló pontosan úgy nézett ki belülről, mint bármelyik másik. Az ablakok beverve, üvegnek és gittnek nyomát sem lehetett látni. A keret is eltűnt a legtöbb ablakból, csak nyerstégla ölelte körbe a belátszó tájat. A gaz derékig ért a ház három oldalán, körbejárni sarjadás óta nem lehetett az épületet. A vakolat mellmagasságig már leesett. Szoroson ölelte az istállót a vad, szívós növényzet, már élt a taréjos búzafű és a pusztai csenkesz, de mindezen keresztül is kiviláglott a majorság szabályos, okkersárga szépsége. Éppen csak. Ami nem mondott ellen az agrárproletár felszabadításnak, de nem is adott föl mindent letisztult, klasszikus eleganciájából.

Pista kiment az istállóból rágyújtani. Szeretett fölmenni a hét pilléren nyugvó, mellvédes tornácra, onnan nézni a termelőségvetkezet életét. Kevésszer csatlakozott hozzá valaki. Azóta volt ez így, mióta megkapta a Kiváló Termelőségvetkezeti Dolgozó kitüntetését. Hogy kiváló dolgozó lett volna? Ezen sohasem gondolkodott. A földet be kell vetni. Mindig, minden körülmények között. Ebben pedig szilárdan hitt. Abban már kevésbé, hogy ebben a földben helye volna a gyapotnak vagy a gumipitypangnak, de ezt nem is neki kellett eldöntenie. A gépek hiánya és a kedvezőtlen időjárás ellenére a mának a földbe kellett kerülnie. Így Pista ötlete alapján lóhátról vetették a búzát, majd a sertésól disznóit hajtották rá, hogy beletapossák

a sárba. Pocsékul nézett ki a búzamező, de legalább élet volt rajta. Élet, erre pedig büszke volt. A búza ugyanúgy nőtt, sárgult, majd hajtotta le fejét, ahogyan gyerekkorában. Az, hogy neki nő, mindenkinek nő, Borzasnak, az Atyuskáknak, neki nem sokat számított. A természetnek dolga van. Próbálta ezt elmagyarázni a feleségének. Aki tavaly, miután belépett a téeszbe, hazaköltözött.

A kitüntetés szalonnával, konyakkal, cukorral és sanda pillantásokkal járt. Aztán amikor központi utasításra megalakult a tehenészet, nem akarta elvállalni senki. Húzódottak a cipészek, borbélyok, kubikosok a munkától, így végül sorsolással dőlt el, ki kerül a tehenészetbe. Pistát is kisorsolták. Ettől persze nem múlt el a gyanakvás, de valamelyest enyhült. Ő pedig megszerette ezeket a nagy, békés állatokat. Szerette, ahogyan szemlélik a világot. Ha nem takarítottak ki rendesen alóluk, ha kevés terményt kaptak, ha elapasztottak vagy begyulladt a tőgyük, mert nem tudták rendesen kifejni a teheneket, szomorú belenyugvással néztek az emberre. Ha volt előttük elegendő friss széna, jól és tisztán tartották őket, akkor boldog belenyugvással tekintettek a világra. Ennyit értett az állatokhoz. Szerette őket, bár a földet jobban. A reggel volt a legrosszabb. A párás, ammóniaszagú trágyalé. Nem is értette, fél nap alatt hogy lehet ennyit hugyozni és szarni, ráadásul ilyen büdöset abból a tiszta, jó zöldből. Este, mikorra kipucoltak, friss almot tettek alájuk, s a bevillázott búzaszár és a lucerna kiengedte a száraz napfény illatát magából, elégedetten indult haza.

Reggel kísértelt a főtérre, a Szekfű presszó elé, várta a kocsit. Téeszbusz még nem volt, csak ígérték, így hajnal négytől tízig szállították ki Moszkviccsal az embereket. Délután kettőtől pedig el is kezdték a hazaszállítást. Aminek persze az lett a vége, hogy valaki az utolsó kocsik egyikével érkezett, az elsők között távozott, de senki sem szólt semmit. Hisz' mit lehet tudni. Szívta a cigarettáját a sötétben, csípte a bőrét a hajnal, de ezért a rövid időszakért nem akart pulóverrel bohóckodni. Inkább mélyeket szívott a friss, dohányillatú levegőből. Késelt a kocsira. Nem csodálkozott. Nem való ennek a Varjú gyereknek a korai kelés. Csattogó faklumpák hangja zavarta meg ezt az idillt.

– Húúú, már attól tartottam, lekéstem a téeszjáratot. Ugye maga is arra vár? A tehenészetben dolgozik, emlékszem magára tegnaptól. De ostoba vagyok, hiszen be sem mutatkoztam még rendesen, Sallai Anna vagyok – nyújtotta kezét a nő.

– Szerintem tegnap mindenki megjegyezte, ki az elvtársnő. Pista – bólintott mogorván, és kísértelt az útra, a távolba pillantani, jön-e már az autó.

– Maga mitől ilyen ellenséges? – kérdezte a nő szenttelen hangon.

– Nem vagyok ellenséges. Én így vagyok barátságos.

Szerencsére megérkezett az autó, majd hamarost meg is telt. Senki sem szólalt meg. Az öreg Bokor ölben hajtogatott ki egy konyharuhát, beirdalta bicskájával a szalonnát, és falatozni kezdett. Pista várta, hogy elkezdődjön a felvilágosító munka. Várta a szemléltető példákat, a visszakérdéseket, a kicsikart egyetértést. De csöndben érkeztek meg az üzembe. A kocsi fordult egyet, a lány pedig Pistához lépett.

– Adjon valami munkát.

– Én? Én nem tudom az elvtársnőt eligazítani, majd jön az elnök úr, vele kell megbeszélni a feladatait.

– Tudom a feladatom. Fel kell magukat készítenem az irodalmi vetélkedőre. Adjon valami munkát maguk között – erősködött tovább.

– Ahogy gondolja – vont a vállát. – Fél a tehenektől?

– Természetesen nem.

– Akkor menjen a konyhára, készítsen langyos ultrás vizet, és mossa le a tehenek tőgyét. Meg tudja csinálni?

– Már hogyan tudnám! – szegte fel hegyes kis állát a lány, és indult a konyhára. Mire visszaért, már heten voltak a tehenistállóban. Elvett egy kis háromlábú fejszékét, és ahogy elkezdte lemosni a duzzadó tőgyet, rákezdett:

– „*Mit nekem te zordon Kárpátoknak Fenyvesekkel vadregényes tája! Tán csodállak, ámde nem szeretlek, S képzetem hegyvölgyedet nem járja. Lenn az alföld tengersík vidékin Ott vagyok honn, ott az én világom; Börtönéből szabadult sas lelkem, Ha a rónák végtelenjét látom...*”

Az öreg Bokor álmélkodva támasztotta meg a lapáton nagy, busa fejét. Ránézett Pistára, majd a lányra, aztán vissza Pistára.

– Te! Ez bolond?

– Nem. Dolgozik – vetette oda foghegyről, és próbálta nem figyelembe venni a dallamos hangot.

De az minduntalan beszökött a fejébe, ott duruzsolt és hívott elő újabb és újabb képeket. Az jutott eszébe, amikor gyermekkorában meztelen talpa alatt érezte a Berettyó nyákos iszapját: szerette egy kicsit megmozgatni a lábujjait, hogy éppen csak megemelkedjen a feketeség, csak a bokájáig, majd nézni, ahogy újra meg újra visszaring a fenékre.

Minden így maradt. A lány mindig az utolsó percben vagy az után érkezett a Szekfűhöz, de Varjú Jóska mindennap megvárta. Aztán mosószeres vizet készített, lemosta a tőgyeket, majd odaült a gennyes, gyulladt tőgyű állatokhoz kifejni a tejet. Amit senki sem szeretett csinálni, mert fáj az állatnak, veszélyes volt és a normába se számított bele, de muszáj volt, különben nem gyógyult. Sallai Annától viszont ezt a műveletet is jobban tűrték, ő pedig szeretettel mondogatta: „Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül, Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül...”

Csak verselt és verselt heteken keresztül. Ha valaki kérdezett tőle egy s mást, feltűnően boldog lett, és bőven, kedvesen, hangosan válaszolt a versekkel, költőkkel kapcsolatban feltett kérdésekre. Így aztán – főleg az öreg Bokortól – egyre több kérdés érkezett, mígnem egyszer a hajnali járaton Varjú Jóska is azt mondta, hogy:

– Anna elvtársnő, ugyan mondjon már el az úton egy-két verset.

És Anna elvtársnő bájosan, meg sem lepődve mosolygott, és mondta:

– „Mint ólmos ég alatt lecsapódva, telten, füst száll a szomorú táj felett, úgy leng a lelkem, alacsonyán. Leng, nem suhan...”

Sallai Anna mindenkivel szót értett. Leginkább úgy, hogy nem akart mindenkivel görcsösen szót érteni. Az öreg Bokortól hálásan fogadta el a kiporciózott szalonnás katonákat. Varjú Jóska viccein csilingelve kacagott, Kovács néni folyamatos tanításaira, az összes kéretlen kioktatására figyelmesen és türelmesen odafigyelt, a rikácsoló visszakérdezésekre csak szelíden bólogatott. A vaskos megjegyzésekre szemérmesen mosolygott és olyan csodásan kétértelműen válaszolgatott, amelyek alapján senki sem tudta megmondani, Anna elvtársnő valójában hányadán is áll a férfiakkal. Ez pedig a tehenészet minden nemű dolgozójának meglelégedésére szolgált.

Pista igyekezett minderről tudomást sem venni. Fogta ebédjét, kiballagott a bekötőútig, aztán balra a harmadik vadakác mellett letáborozott, hogy ott egyen. A búzát már betakarították, de az ott maradt szalma nem ért annyit, hogy azzal bárki is vesződjön. Egy napsugaras hang szólalt meg mögötte.

– Gyalázatosan festhetett ez a vetés.

– Úgy – bámulta továbbra is a foltos táblát.

– Ne haragudjon. Nem akartam megbántani.

– Nem bántott meg.

– Bánja? Hogy ez a föld már nem a magáé.

– A föld azé, aki megműveli.

– De azt hallottam, hogy a felesége... – kereste a szavakat.

– A nő is azé, aki megműveli.

– Attól tartok, nem pontosan értem, amit mond.

– Biztos vagyok benne, hogy pontosan érti.

Pista evett tovább, de a lány nem ült le mellé, és nem is ment vissza a tehenészetbe.

– Azért vagyok itt, mert nem vettem fel a bölcsészkarra. Ha jó eredményt érnék el a vetélkedőn, valószínűleg bejutnék.

– Akkor sok szerencsét az elvtársnőnek.

– Nem azért mondtam. Csak szerettem volna, hogy tudja. Hogy hogyan kerültem maguk közé.

A férfi egy szót sem szólt.

– Ne csinálja ezt, István! Ugye maga is hallotta, hogy valami történik Pesten. Úgy tudom, a diákok szervezkednek.

– Én azt hallottam, hogy a szovjetek. Hogy ki akarják ugrasztani a máshogyan gondolkodókat. Ezért jobb lenne, ha az elvtársnő most visszamenne az istállóba, elmondana

estig még néhány verset, hogy szombaton jól szerepeljünk a vetélkedőn, maga pedig bejusson az egyetemre.

– Én azt hittem, hogy maga... talán...

– Rosszul hitte – csattant föl a férfi –, fogalmunk sincs, hogy mi történik, arról pedig nem akarok tudni, mire akart most kilyukadni.

Négy nap volt a vetélkedőig, amelyről már szó sem esett. A tehenészet összes dolgozója azt találgatta, mi történik az országban. Pista el sem tudta képzelni, hogyan alakult ki ez az értesülésháló, amelyhez, vélt vagy valós információmorzsákkal, boldog-boldogtalan hozzá akar járulni.

– Szerintem Rákosi szervezkedik, hogy megint ő lehessen a minisztertanács elnöke – köpött a földre Bokor.

– Vagy Gerő nem fogadja el, hogy ő az örök második.

– Lehet, hogy ez az egész Péter Gábor és Farkas Mihály játsz mája – mondta Varjú Jóska.

– A börtönből? Na persze – fűzte hozzá gúnyosan Kovács néni, de jobbat ő sem tudott.

Senki sem tudta, mi történik. Ahogy azt sem, mit kell tenni olyankor, amikor valami történik. Hiszen a valami egy olyan bűvös és veszélyes fogalom, amibe nem lehet kapaszkodni, amiből nem lehet kiindulni, következtetni. Az elmúlt évtizedek tapasztalata az volt, hogy a valamitől félni kell. A jóságában csak azok hisznek, akik nem a felszabadítások végtelennek tetsző sorozatában élték az életüket.

A téeszelnök lépett az istállóba, s köszönés nélkül, meggyőződés nélkül hadarta a neveket.

– Pista, Jóska, Bokor bácsi. Maguk mennek szombaton a vetélkedőre az elvtársnő kíséretével.

– Vetélkedőre? Most? – döbrent meg Varjú Jóska.

– Hogy érti azt az elvtárs, hogy most? Van valami probléma? – kérdezett vissza Szabó úr, a kissé megpuhosodott, excipész téeszelnök.

– Nem, nem gondoltam én semmire.

– Akkor jó. Különben is, menjen maga helyett inkább Marika.

Október huszadikán Szolnokon, a Papírgyári Kultúrházban tartották a vetélkedőt. Még az öreg Bokor is bársonynadrágot húzott. A zsűri elnöke, a kommunista párt megyei titkára elmondta, milyenek a jó irodalmi művek. Hogyan kell bemutatniuk a magyar valóságot, ami, ugye, mindennél nemesebb. Hiszen mi mást örökíthetne meg az igaz ember, mint azt, amit lát. Ami kézzel foghatóan maga az élet. A megfoghatatlan dolgok ugyanis csak bánatba, nyomorúságba és zavarba taszították minden korban követőiket. Az igazi költészet abban rejlik, hogy felismeri, ennek nem kell így lenni. Hiszen nézzünk csak szét. A Tisza, az ugye nagyon szép. A sárguló kalász, a növekvő állat, a hulló hó, az ébredő természet is nagyon szép. Az a szépség, ami mindenhol körbevesz bennünket, szemmel látható, annak pedig,

ugye, csak elégnek kell lennie. Aztán szó volt az olvasók felelősségéről, akiknek kötelességük megvédeniük magukat és gyermekeiket a kontárok fércműveitől, hiszen a magyar parasztnak ereje van mindent átformálni. Ugye. A gazdaságot, az irodalmat, a nemzetet. Átformálni boldog és egészséges nemzetté. Mert a boldog, egészséges, szocialista nemzet nem dekadens, úgy a művészete sem az. Majd egy kicsit furcsának hatott, hogy a beszéd végén meg is hajolt, de egy feledhetően rövid szünet után felhangzott a taps.

Majd mind az öt csapat kitöltött egy kérdőívet, versrészleteket kellett felismerniük, vaktérképen bejelölniük írók, költők szülővárosait. Aztán a zsűri visszavonult, a versenyzők pedig száraz pogácsával és savanyú fehérborral frissíthették föl magukat. Anna kihívta Pistát egy cigarettára.

– Köszönöm, hogy részt vettek ezen. Akárhogyan is volt vagy lesz, nagyon büszke vagyok magukra, de most el kell mennem. Néhány ismerősöm vár rám. Nem találkozunk többet.

– Hiszen még azt sem tudja, mi az eredmény. Az is lehet, hogy most jut be az egyetemre.

– Pokolba az egyetemmel! Fontosabb az, ami most történik. Bizonyos, hogy tüntetés lesz Pesten, ott kell lennem.

– Nem, Anna, nincs olyan, hogy bizonyos! – ragadta meg a lány karját. – Ne haragudjon, nem tudom megmagyarázni, egyszerűen csak úgy érzem, megbolondulok. Vagy nem tudom. Talán soha nem voltam még ilyen kegyetlenül józan. Maradjon, kérem. Csak az eredményhirdetésig. Ígérem, hogy nem fogja megbánni.

– Maradok, ha akarja, de utána sokkal nehezebb lesz elhítenni mindenkivel, hogy úgy tűntem el, hogy maguk semmiképpen sem vehették észre.

– Megoldjuk Anna, maradjon a végéig.

Visszamentek, és nem beszéltek többé. Nézte Pista az embereket, akik most is körömfájásról társalogtak, arról, hogy milyen növényről vagy azok mely kombinációjától ad a tehen zsírosabb tejet, melyik szövetkezet területén milyen, addig nem természetett növényeket kellett ültetni. Valami mégis furcsa volt.

És rájött. Sosem látta őket ilyen élénknek. A szemek csillogtak, a savanyú bor és a száraz pogácsa kicsit sem szégyellősen fogyott. Mintha otthon érezték volna magukat. Mindenhol, bárhol, még a Papírgyár Kultúrházának bíbor brokátfüggönyei és viasszal fölkent, márványt utánozó linóleumpadlóján is. Valaki fél fenékkal felült a színpadra, onnan lógatta a lábát, más vizet öntött magának a zsűri asztalának kancsójából. A vidám duruzsolást abban a pillanatban elvágta, ahogyan kinyílt az ajtó és visszatért az a három ember. Ezt pedig életében először nevetségesnek érezte.

– Örömmel jelentem be, hogy a pontok összeadása alapján holtverseny alakult ki a Bercsényi Termelőszövetkezet és a Magyar–Mongol Barátság Téesz dolgozói között, ezért párbajjal kívánjuk eldönteni, melyik szövetkezet dolgozói kapják az egyhetes üdülést a Balatonon. A bercsényisek költője Petőfi, a Barátságé Ady. Akik több verset tudnak kívülről elmondani a költőjüktől, az nyeri a versenyt. Kezdje hát a Bercsényi!

Fölállt egy fiatal srác foszlott nyakú fehér ingében és szép, ünnepélyes hangon elmondta a Tiszát.

– Nagyon jó, kolléga, ez igazán lélekemelő volt. Most adjuk meg a lehetőséget a másik csapatnak, lássuk, mivel készült a Magyar–Mongol Barátság Termelőszövetkezet.

Pista odasúgta a többieknek, hogy ő mondja az elsőt, majd fölállt:

– „Megöl a disznófejű Nagyúr, Éreztem, megöl, ha hagyom, Vigyorgott rám és ült meredten: Az aranyon ült, az aranyon, Éreztem, megöl, ha hagyom. Sertés testét, az undokot, én Simogattam. Ő remegett. »Nézd meg, ki vagyok« (súgtam neki) S meglékeltem a fejemet, Agyamba nézett s nevetett...”